

УДК 351.773.13

А. М. Пугач,

к. т. н., доцент кафедри сільськогосподарських машин,

Дніпропетровський державний аграрно-економічний університет

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ РОЗВИТКУ НАУКОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В АГРАРНІЙ СФЕРІ УКРАЇНИ

A. Pugach,

Candidate of Technical Sciences, reader,

reader Dept. of agricultural machinery, Dnepropetrovsk State Agrarian University of Economics

THEORETICAL BASES OF STATE REGULATION OF SCIENTIFIC ACTIVITY IN THE AGRARIAN SECTOR OF UKRAINE

Розглянуто основні напрями розвитку наукової діяльності в аграрній сфері України. Визначено інноваційний розвиток як один із напрямів розвитку наукової діяльності в аграрній сфері України. Досліджено основні напрями діяльності Національної академії аграрних наук України. Визначено пріоритетні сучасні напрями реалізації аграрної інноваційної продукції. Запропоновано напрями державного регулювання розвитку наукової діяльності в аграрній сфері України.

The main directions of scientific activity in the agrarian sector of Ukraine. Identify innovative development as one of the directions of scientific activity in the agrarian sector of Ukraine. The basic directions of activity of the National Academy of Agrarian Sciences of Ukraine. Priority directions of the modern agrarian innovative products. The directions of state regulation of scientific activity in the agrarian sector of Ukraine.

Ключові слова: державні органи влади, аграрний ресурсний потенціал, аграрна сфера, аграрний сектор, наукова діяльність, технічний розвиток, інноваційний розвиток, аграрна наука.

Key words: public authorities, the agricultural resource potential of agrarian sphere, agriculture, scientific activities, technological development, innovation development, agricultural science.

ВСТУП

Вивчення питань державного регулювання розвитку наукової діяльності в аграрній сфері України не лише дозволяє виявити закономірності відтворювального розвитку суспільства, але і визначає низку проблем, що мають як об'єктивний, так і суб'єктивний характер та перешкоджають ефективному регулюванню інноваційної діяльності на національному рівні.

Задоволення потреб сучасного суспільства достатньою за асортиментом та обсягами, високоякісною, доступною за цінами аграрної продукції може бути здійснено лише за умови належного забезпечення аграрного ресурсного потенціалу матеріально-технічними засобами. Основу цих засобів становлять інноваційні технології та розробки, які ґрунтуються на використанні сучасних інноваційних технологіях, диференційованих відповідно до регіональних та зональних потреб і особливостей аграрного виробництва.

ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ

При будь-якому соціальному устрої суспільства держава за допомогою своїх виконавчих й законодавчих органів повинна стимулювати та регулювати виробництво аграрного продовольства заради інтересів суспільства в цілому. Це необхідно заради уникнення кризових явищ як недовиробництва, так і перевиробництва зазначених продуктів. Саме держава має належним чи-

ном турбуватися про підвищення родючості та охорону ґрунтів, а також збереження в чистоті природного середовища, розвиток наукових досліджень, підготовку і перепідготовку кадрів, визначати загальну фінансово-кредитну, інвестиційну, науково-технічну, інноваційну та екологічну політику стосовно аграрного виробництва, створювати ефективний механізм підтримки аграрних товаровиробників. Держава має контролювати еквівалентність міжгалузевого обміну, якість продуктів харчування та дотримання екологічних стандартів, обмежень та вимог усіма аграрними підприємствами, фірмами, фермерами тощо.

Питанням державного регулювання розвитку наукової діяльності присвячено праці О.І. Дація, С.І. Дем'яненко, О.М. Ільчука, О.О. Клокаря, та ін., однак подальшого вивчення потребує питання саме систематизації напрямів державного регулювання розвитку наукової діяльності в аграрній сфері України. Тому, в роботі ставиться завдання дослідити теоретичні засади державного регулювання розвитку наукової діяльності в аграрній сфері України як визначальної умови розвитку аграрного ресурсного потенціалу України.

РЕЗУЛЬТАТИ

Аграрний сектор у розвинених країнах не тільки морально підтримується, а виділяються великі кошти за цільовим призначенням на інноваційний розвиток, його

технічну та технологічну модернізацію, зростання рівня продуктивності праці, розв'язання екологічних та соціальних проблем. Усе це створює існуючі реальні передумови для забезпечення високої ефективності та конкурентоспроможності. Тільки ті країни, уряди яких проводять ефективну політику, направлену на цілеспрямоване державне регулювання аграрного сектору, а також всебічну підтримку аграрних товаровиробників, є сьогодні основними експортерами найважливіших видів продуктів харчування на світовому аграрному ринку.

Конкурентоспроможність аграрного виробництва та аграрної продукції багато в чому залежить від того, наскільки комфортними є умови праці, а також від того, яким чином підтримуються та встановлюються вимоги ресурсо-екологічної безпеки господарської діяльності у складних сучасних природно-кліматичних умовах, наскільки раціонально та ефективно використовуються наявні природні ресурси аграрного призначення. Все це залежить від застосування технологій та технічних засобів, а також організаційних методів та способів ведення виробництва в аграрному секторі на всіх рівнях, та у кожному аграрному підприємстві тощо.

Належне забезпечення розвитку аграрного ресурсного потенціалу, на наш погляд, включає створення необхідних передумов для реального самозабезпечення всіх регіонів країни основними продуктами харчування місцевого виробництва. Тому слід у кожному з регіонів створити розгалужену інфраструктуру переробки, зберігання, також реалізації аграрної продукції на основі використання новітніх інноваційних розробок та досягнень, енерго- й ресурсощадних, екологічно безпечних технологій, а також видів технічних засобів [1, с. 194].

Здійснення реформувань в аграрній сфері суттєво змінило структуру виробництва, зумовило збільшення кількості суб'єктів господарювання переважно за рахунок створення дрібних і середніх господарств. Відтак, виникла реальна потреба в розробці нових видів і типів технології виробництва та технічних засобах. Останні повинні бути найкращим чином пристосовані до умов і розмірів нових форм господарювання. Те саме стосується й екологічних вимог до техніки, організації її обслуговування та способів модернізації аграрного виробництва тощо.

Надто складною проблемою сьогодні є невпинне зростання цін на техніку, насамперед, на трактори і комбайни. З цим пов'язане підвищення собівартості аграрної продукції та експлуатаційних витрат на утримання й обслуговування цієї техніки. За умов використання в аграрному секторі застарілої дешевої техніки воно поки що витримує конкуренцію з імпортною агропродовольчою продукцією.

Створення екологічно безпечної та біосферосумісної матеріально-технічної бази розвитку аграрної сфери в перспективі має ґрунтуватися на власному потенціалі інноваційного енергетичного забезпечення, насамперед, рідкими видами палива. В процесі розвитку аграрного ресурсного потенціалу має досягатися оптимальне співвідношення між незалежними централізованими та внутрішніми джерелами енергопостачання у кожному конкретному випадку, тому що без оптимізації енергозабезпечення аграрного виробництва неможливе його своєчасне переведення до моделі сталого роз-

витку, що є реальним в умовах належного розвитку наукової діяльності в аграрній сфері. Ця, на перший погляд, очевидна умова якраз і є найбільш проблемною у зв'язку з тим, що на державному рівні вона не вирішується належним чином.

Розвиток наукової діяльності в аграрній сфері України здійснюється на основі загальних законів економічного розвитку. Зрозуміти характер змін в аграрному секторі економіки та визначити ключові тенденції в розвитку його продуктивних сил можливо за допомогою здійснення аналізу наукової діяльності.

Наукова діяльність є специфічними суспільним явищем, наділеними якісними ознаками, внутрішніми законами функціонування, що визначає відносну самостійність їх розвитку. Будучи теоретичною основою розвитку техніки, наука не може успішно розвиватися, не враховуючи потреби техніки, виробництва, не спираючись на нові технічні засоби, які створюються промисловістю. Так, наука і техніка, наділені відносною самостійністю, знаходяться між собою в постійній залежності, представляючи дві взаємопов'язані сторони наукового та інноваційного розвитку.

Будучи продуктивною силою, наука в XXI столітті не тільки стає частиною глобального процесу інтелектуалізації світу, а й в набагато більшому ступені, ніж у минулому столітті, визначає динаміку економічного зростання провідних країн світу.

Ефективність виробництва залежить як від ступеня технологічного застосування досягнень наукових досліджень, так і від обсягу інноваційних та практичних знань. У підсумку на темпи інноваційного розвитку і розвитку продуктивних сил суспільства впливає не один якийсь напрям, а вся сукупність системи знань. У різних сферах людської діяльності, в окремих галузях матеріального виробництва, у кожній країні реалізується далеко неоднаковий базис узагальненої системи знань, що проявляється в ефективності виробництва та соціально-економічному розвитку держав.

Сучасний розвиток наукової діяльності в аграрній сфері України утруднений в умовах значного спаду аграрного виробництва, нееквівалентного обміну, дисбалансу попиту та пропозиції, інших негативних явищ в економіці нашої країни. Не дивлячись на це, в економіці відбуваються зміни наукових знань, розширення обміну корисною (продуктивною) інформацією і технікою, посилюються інтеграційні процеси між Україною та зарубіжними країнами в багатьох галузях науки, техніки і культури.

Завдяки досягненням науки істотно підвищується роль техніки в матеріальному виробництві. Цим пояснюється існуючий практичний та теоретичний інтерес, який проявляється до її змісту і розвитку. У суспільному виробництві наукова діяльність виступає як система, відокремлення якої обумовлена природою використовуваних сил, характером її відтворення і застосування. Ця система в сучасних умовах створює технічний базис виробництва, що визначає ступінь впливу суспільства на природу.

Одним із напрямів розвитку наукової діяльності в аграрній сфері України є інноваційний розвиток, матеріальну основу якого становить технічний розвиток. Техніка — один з ключових елементів продуктивних сил

суспільства. Тому технічний розвиток, незалежно від того, чи носить він еволюційний чи революційний характер, є основним змістом процесу інтенсивного розвитку продуктивних сил суспільства. Саме в процесі вдосконалення засобів праці зростає їх роль, як чинника зростання ефективності аграрного виробництва. Технічний розвиток виражається в підвищенні продуктивності суспільної праці, яка, як відомо, визначає характер виробничих відносин. Технічний розвиток служить показником суспільного виробництва. Таким чином, технічний розвиток, з одного боку, виступає матеріальною основою вдосконалення суспільних відносин, з іншого боку, саме його розвиток здійснюється під визначальним впливом громадських, головним чином, економічних відносин.

Техніка — необхідний елемент виробництва. Застосовуючи її, люди збільшують силу свого впливу на природу. Вони можуть робити це лише тому, що за допомогою самої техніки використовують приручену силу природи. Тут слід зазначити, що в техніці дії людини замінені силами природи таким чином, що сама техніка являє собою створену продуктивну силу, яка проявляється лише при поєднанні з живою працею.

Товарно-грошові відносини обумовлюють специфічну вартісну форму визначення морального зносу. Що ж стосується його сутності, то вона визначається не формами виробництва, а економічним змістом техніки, як втіленням суспільної праці. Заміна старих машин новими, а нових — новітніми, більш продуктивними — основна зовнішня форма прояву прогресу техніки. Ця заміна відбувається і відбуватиметься всюди, де має місце прогрес виробництва. Моральне старіння машини і устаткування, що є результатом створення нової, більш продуктивної і менш трудомісткою техніки, буде завжди. Але форма його прояву не може бути однаковою. Вона залежить від економічних умов і, зокрема, від форми обміну. Те ж відноситься і до фізичного зносу. Ніхто з економістів не намагався доводити відсутність фізичного зносу, але на практиці переоцінка такого явища протягом тривалого часу існувала [2, с. 12].

Поряд із загальними сутнісними чинниками розвитку наукової діяльності в галузях національної економіки, її використання в аграрній сфері має особливості, зумовлені специфікою головної комплексуючої ланки аграрної сфери — сільського господарства, однією з найбільш складних галузей матеріального виробництва, що значною мірою пояснюється тим, що земля виступає тут не тільки як арена діяльності людини, але, і як найважливіший активний засіб праці. Тому на результати праці більшою мірою впливають природні умови.

Сучасний період розвитку наукової діяльності в аграрній сфері України містить в собі комплекс різних явищ, різноманіття напрямків інноваційного розвитку, при цьому цей розвиток припускає небувале посилення ролі науки у розвитку суспільства. Таким чином, наукова діяльність в аграрній сфері — дієвий важіль створення сучасної матеріально-технічної бази країни. Зростання суспільних потреб ставить актуальні завдання перед наукою, вирішення яких сприяє створенню техніки нового типу. Ця техніка задовольняє лише потреби і стимулює розвиток інших.

Потреби людини в матеріальних і культурних благах породжують прагнення до вдосконалення техніки. При цьому потреби ростуть швидше. Тому виникає протиріччя між потребами і можливостями, що породжує як би соціальне замовлення на удосконалення техніки.

Під системою забезпечення розвитку наукової діяльності в аграрній сфері України треба розуміти сукупність різноманітних взаємопов'язаних наукових методів, що призначені для підготовки, ухвалення, а також реалізації рішень відносно розвитку аграрної сфери України. В аграрній сфері виникає необхідність вирішення сучасних проблем, які стосуються різних його підгалузей на різних рівнях [3, с. 171].

Соціальна сфера являє собою організаційну та матеріальну основу для задоволення життєвих потреб сільського населення. Проте незадовільні соціальні та економічні умови на робочих місцях, а також проживання на селі спричиняють руйнацію сільської поселенської мережі, розширення зон суцільної незаселеності сільських територій, низький рівень та розпорошення забезпеченості об'єктами соціальної інфраструктури тощо.

Держава відповідно до законодавства повинна створювати умови для задоволення першочергових життєвих потреб серед сільського населення на рівні вже встановлених нормативів соціальних чинників. Під час визначення цих нормативів мають враховуватися характер розселення та регіональна специфіка умов проживання людей саме у сільських населених пунктах. Це положення дає підставу передбачати у місцевих бюджетах сільських адміністративних районів вищі (з розрахунку на душу населення) видатки на утримання й розвиток мережі закладів соціального та культурного призначення, ніж у містах.

Сьогодні в Україні розвитком наукової діяльності в аграрній сфері України займається Національна академія аграрних наук України, яка є державною науковою організацією, що заснована на державній формі власності, а також користується правами самоврядування.

Академія з метою виконання покладених на неї завдань:

1) визначає пріоритетні напрями прикладних та фундаментальних наукових досліджень, які спрямовані на розвиток галузей агропромислового комплексу;

2) розробляє:

— на замовлення Мінагрополітики та інших центральних органів виконавчої влади — основні течії наукових досліджень з проблем агропромислового комплексу;

— на замовлення органів державної влади — пропозиції щодо формування основних засад державної науково-технічної та наукової політики, а також проводить наукову експертизу проектів державних програм;

3) формує програми прикладних та фундаментальних наукових досліджень з питань розвитку землеробства, рослинництва, аграрної економіки і продовольства, меліорації та механізації ветеринарної медицини та зоотехнії;

4) організовує прикладні та фундаментальні наукові дослідження в наукових установах, що перебувають у її віданні;

5) бере участь у розробленні проектів законів, а також інших нормативно-правових актів, програм та інших документів з питань, які належать до її компетенції;

6) бере участь у реалізації державної політики щодо практичного застосування результатів наукової діяльності;

7) сприяє поширенню наукових знань, розвитку інноваційної діяльності в аграрному виробництві, захисту прав інтелектуальної власності вчених Академії;

8) вживає заходів до підвищення кваліфікації наукових працівників, забезпечує підготовку наукових кадрів, створює належні умови для творчої та продуктивної праці вчених;

9) утворює наукові комісії, ради, та інші консультативно-дорадчі органи Академії, а також сприяє утворенню громадських організацій з метою розв'язання наукових проблем в агропромисловому комплексі [4].

Більша частина результатів серед наукових досліджень, які зараховані за змістом та призначенням до інновацій, на сьогодні залишається не використаною. Це зумовлено різноманітними причинами, зокрема дуже низьким рівнем платоспроможності аграрних товаровиробників, слабким розвитком інформаційної бази про наявний перелік інноваційної продукції, а також про умови її використання. Слід відзначити, що в процесі розвитку інноваційної діяльності, та підвищенні рівня її економічної ефективності важливе значення мають організаційні форми саме практичного застосування наукових досягнень в аграрному виробництві.

До пріоритетних сучасних напрямів реалізації аграрної інноваційної продукції поширеного застосування наукового, соціального та економічного прогресу на національному рівні належить здійснення національних і державних програм та законодавчо-нормативних актів, які спрямовані на комплексне багатоаспектне вирішення сучасних проблем розвитку аграрного виробництва всієї країни. Тому, формування і реалізація державної аграрної політики, докорінна перебудова земельних відносин, а також проведення аграрної реформи у період демократичного державотворення завжди спирались на наукові розробки економічних наук, рекомендації, що стосуються форм і методів трансформації радгоспів та колгоспів у інноваційні виробничо-правові ринкові структури.

ВИСНОВКИ

Отже, розвиток державного регулювання наукової діяльності в аграрній сфері України, обумовлений впливом об'єктивних економічних законів, представляє процес оновлення всіх сторін суспільного аграрного виробництва з використанням досягнень науки, техніки, а також інноваційного розвитку. Під його впливом відбувається вдосконалення техніки, технології та методів ведення виробництва, розвиток продуктивних сил на базі реалізації інноваційних розробок. Це складний багатоплановий процес, який охоплює широкий спектр напрямків і чинників: наукові дослідження теоретичних і прикладних напрямків; конструювання та виготовлення дослідних зразків машин та інших засобів виробництва, дослідне розмноження нових сортів насіння та розведення нових порід худоби і птиці, виробництво нових

технічних засобів, широке впровадження їх у виробництво; вдосконалення технології, організація і управління виробництвом; підвищення кваліфікації і вдосконалення самих працівників.

Тому, пріоритетним завданням сьогодні є докорінна перебудова матеріально-технічної бази вітчизняного аграрного виробництва на основі прискорення темпів інноваційного розвитку в найближчій перспективі. Тобто необхідно повністю оновити чи замінити цю базу, беручи до уваги особливості нинішніх відносин та форм господарювання в аграрному секторі. Вирішенню зазначеного пріоритетного завдання повинен бути підпорядкований загальний економічний потенціал нашої держави, що у перспективі здійснить більш вагомий внесок у розв'язання продовольчої проблеми та підвищення конкурентоспроможності вироблених вітчизняних продуктів харчування.

Література:

1. Ільчук О.М. Наукові засади державного регулювання аграрної сфери в умовах підвищених ризиків / О.М. Ільчук // Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України. Сер.: Економіка, аграрний менеджмент, бізнес. — 2013. — Вип. 181 (4). — С. 193—199.
2. Клокар О. О. Формування заходів ефективної державної підтримки відтворення ресурсного потенціалу аграрного сектору економіки / О.О. Клокар // Вчені записки університету "КРОК". Серія: Економіка. — 2014. — Вип. 36. — С. 10—16.
3. Маршалок М.С. Формування та використання ресурсного потенціалу аграрної сфери в контексті розвитку біоекономіки / М.С. Маршалок // Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України. Серія: Економіка, аграрний менеджмент, бізнес. — 2014. — Вип. 200 (2). — С. 171—175.
4. Офіційний веб-сайт Національної академії аграрних наук України [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://naas.gov.ua>.

References:

1. Ilchuk, O.M. (2013), "Scientific bases of state regulation of the agrarian sector in the conditions of high risks", *Naukoviy visnik Natsionalnogo universitetu bioresursiv i prirodokoristuvannya Ukrayini*. Ser.: Ekonomika, agrarniy menedzhment, biznes, vol. 181 (4), pp. 193—199.
2. Klokar, O.O. (2014), "Formation of effective measures of state support for the reproduction of the resource potential of the agricultural sector", *Vcheni zapiski universitetu "KROK"*. Seriya: Ekonomika, vol. 36, pp. 10—16.
3. Marshalok, M.S. (2014), "Formation and use of the resource potential of the agrarian sector in the context of the development of the bioeconomy", *Naukoviy visnik Natsionalnogo universitetu bioresursiv i prirodokoristuvannya Ukrayini*. Seriya: Ekonomika, agrarniy menedzhment, biznes, vol. 200 (2), pp. 171—175.
4. The official site of National Academy of Agrarian Sciences of Ukraine, available at: <http://naas.gov.ua> (Accessed 09 July 2015).

Стаття надійшла до редакції 09.07.2015 р.